

nınmıştır. Bunlardan özellikle İbn De'b'in dedesi Bekir, büyük amcası Huzeyfe b. De'b, kardeşi Yahyâ b. De'b ve yeğeni Muhammed b. Huzeyfe anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-arûs, "d'eb" md.; Câhiz, *Kitâbü'l-Ha-yevân*, VI, 61; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 402; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 537-538; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 335-341; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), VIII, 178, 202, 220-221, 223-224, ayrıca bk. İndeks; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdü'd), s. 103, 365; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 181; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 148-152; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 408-410; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 153; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebeâ*, XVI, 152-165; Yağmûri, *Nürü'l-kabes* (nşr. R. Sellheim), Wiesbaden 1384/1964, s. 310-311; Zehabî, *Mizanü'l-i'tidâl*, III, 327-328; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 171-180*, s. 287-288; Meclîsî, *Bihârü'l-enuâr*, Beyrut 1403/1983, XL, 97-116; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 298; Ch. Pellat, "İbn Da'b", *E²* (İng.), III, 742; Mehdi Muhabbetî - M. Mehdi Müezzîn-i Câmî, "İbn De'b", *DMBİ*, III, 475-477.

İ. HAKKI ÜNAL

İBN DERRÂC

(ابن درّاج)

Ebü Ömer Ahmed b. Muhammed
b. el-Âs(î) b. Derrâc
el-Endelüsî el-Kastallî
(ö. 421/1030)

Endülüslü şair.

347 yılı Muharreminde (Nisan 958) Kastalle (Cacella) şehrinde doğdu. İspanya'nın müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra buraya yerleşen Sanhâcetü'l-Himyeriyye kabilesine mensuptur. Berberî bir aileden gelen şairin hayatının hâcib İbn Ebû Âmir el-Mansûr'un himayesine girdiği 382 (992) yılına kadar geçen dönemi hakkında bilgi yoktur. Ancak yaşadığı yılların Endülüs'te İslâm medeniyet ve kültürünün en parlak dönemi olduğu dikkate alınırsa onun edebiyat, tarih, ensâb, özellikle de şiir tekniği alanında Kastalle ve civarındaki şehirlerde, ayrıca Kurtuba'da (Cordoba) öğrenim gördüğü söylenebilir.

İbn Derrâc'ın adı edebiyat çevrelerinde ilk olarak İbn Ebû Âmir el-Mansûr'un huzurunda okuduğu bir kasideden (*Divân*, şiir, nr. 3) sonra duyulmaya başlandı. Saray şairleri böyle mükemmel bir kaside yazacağına ihtimal vermediklerinden onu serika ve intihal yapmakla itham ettiler. Bunun üzerine 3 Şevval 382'de (2 Aralık 992) gerçek sanatkar olup olmadığı denenmek üzere saraya davet edildi. İstenilen konuda irticâlen nazmettiği kasidesiyle (*Divân*, şiir nr. 100) üstün yeteneği-

ni ispatlayan İbn Derrâc 100 dinar ile ödülendirilerek saraya alındı ve saray şairleri arasında seçkin bir yere sahip oldu.

Endülüs'ün siyasi ve askerî sahada zirvede olduğu İbn Ebû Âmir el-Mansûr ve daha sonra oğulları Abdülmelik el-Muzaffer ile Abdurrahman el-Me'mûn zamanlarında İbn Derrâc onların maiyetinde hem şair hem de Divân-ı İnşâ'da kâtip olarak on altı yıl süreyle müreffeh bir hayat sürdü; 399'da (1008) ise Abdurrahman el-Me'mûn'un öldürülmesinin ardından Endülüs'te ortaya çıkan kargaşa döneminde sıkıntılı günler yaşamaya başladı. Hâmisi olan Âmirîler'in tekrar eski günlerine dönemeyecekleri ümidiyle Kurtuba'da Muhammed Mehdi-Billâh, Süleyman el-Mustaîn gibi Endülüs Emevî halifelerine kasideler sunarak dört yıl güç şartlar altında yaşamaya çalıştı. Daha sonra içinde bulunduğu ortamın düzeleceğinden ümidini kesince 404 (1013) yılında Kuzey Afrika'da Sebte (Ceuta) valisi olan Ali b. Hammûd'un yanına gitti. Ancak umduğunu bulamayınca tekrar Endülüs'e dönerek huzur içinde yaşayabileceği bir yer aramaya başladı. Bu maksatla Meriye (Almeria), Belensiye (Valencia), Şâtibe (Jativa) ve Tortûşe (Tortosa) gibi her biri müstakil birer hükümet olma gayreti içinde bulunan emirliklere seyahatler yaptı. Buralarda da beklediği ilgiyi göremedi. Nihayet 408'de (1017) gittiği Sarakusta'da (Saragossa) şehrin emîri Münzir b. Yahyâ et-Tücîbî'nin dostluğunu kazanarak sarayına yerleşmeye muvaffak oldu. Burada saray başşairi ve divan kâtibi olarak on yıl kadar rahat bir hayat geçiren İbn Derrâc, emîrin oğlu Yahyâ b. Münzir ile aralarının açılması üzerine Sarakusta'dan ayrılıp 419'da (1028) Dâniye (Denia) şehrine giderek Mucâhid el-Âmirî'nin himayesine girdi. Hayatının son yıllarını onun sarayında geçiren İbn Derrâc 16 Cemâziyelâhir 421 (21 Haziran 1030) tarihinde burada vefat etti.

İbn Derrâc, manzum ve mensür eserlerinde kullandığı kelimelerin seçiminde gösterdiği titizliği, işlediği konuların cazip oluşu ve inceliği, edebî sanatları güzel kullanması, hayal gücünün zenginliği, hazırcıca ve akıcı üslûbu ile temayüz etmiştir. Çağdaşı İbn Şüheyd, İbn Derrâc'ın özellikle üslûbunun tabiiği, tezellüften uzaklığı ve dile hâkimiyetiyle diğer şairlerden ayrıldığını ifade ettikten sonra onun şiirlerinin lugat, ahbâr ve ensâb ilimlerindeki derin bilgisine delil teşkil ettiğini söylemektedir (İbn Bessâm eş-Şenterînî, I, 61).

Şiirlerinde Ebû Temmâm'ın (ö. 231/846) ve Mütenebbî'nin (ö. 354/965) tarzını devam ettiren İbn Derrâc klasik Arap şiirinin önde gelen temsilcilerindedir. Seâlibî'ye göre Mütenebbî Suriye'nin, İbn Derrâc Endülüs'ün nazım ve nesir üstadıdır (*Yetimetü'd-dehr*, II, 103). İbn Hayyân, İbn Derrâc'ın Âmirî sarayına mensup şairlerin en önde geleni ve Endülüs'ün sanatkar şairlerinin de son temsilcisi olduğunu ifade eder. Öğrencisi Ebû Muhammed İbn Hazm Endülüs'te İbn Derrâc'dan daha üstün bir şair yetişmediğini, Endülüs şiirinin onunla Beşşâr b. Bürd ve Mütenebbî seviyesine ulaştığını söyler (*Fezâ'ilü'l-Endelüs*, s. 20).

Özellikle nazım tekniği bakımından Mütenebbî'ye benzetilen İbn Derrâc derunî fikir, kıvrak zekâ ve derin hikmetleri bakımından onun seviyesine ulaşamamışsa da bazı şiirleri onunkinden üstündür. Edebiyat tenkitçileri, Endülüs Emevî emirlerinden Ebû Âmir el-Mansûr'un hristiyanlara karşı yaptığı gazâları tasvir eden şiirlerinin gerçek hayatı ve kişilerin başarılı liderlerine besledikleri samimi duyguları yansıtmaları bakımından Mütenebbî'nin Seyfûddeve için yazdığı şiirlerden hiç de aşağı olmadığı görüşünde birleşirler.

Esas itibarıyla bir kaside şairi olan İbn Derrâc, bu alandaki şiirlerinin büyük bölümünü Âmirî hânedanı mensupları için yazmıştır. Şiirlerinde bu hânedan mensuplarının savaşlarını, kendi yaptığı yolculuklarda karşılaştığı güçlükleri ve mâruz kaldığı felâketleri dile getiren şair, özellikle Endülüs iç savaşının dehşetini tasvir ettiği şiirlerinde altın çağını yaşayan müslüman İspanya'nın hazin çöküşünü mersiye tarzında terennüm etmiştir. Ayrıca çiçek tasvirlerini konu edinen "nevriyyât" şiirleriyle daha sonra bu alanda şiir yazan İbn Hafâce, İbnü'z-Zekkâk ve Muhammed b. Gâlib er-Rusâfî gibi şairlere öncülük etmiştir.

İbn Derrâc, yaşadığı dönemin tarihî olaylarını gerçekçi olarak yansıtan şiirleriyle de ayrı bir değer arzeder. İspanya tarihi ve bilhassa Endülüslüler'in komşuları hristiyan kralılıklarla olan münasebetleri hakkında önemli bilgiler ihtiva eden bu tür şiirleri tarihçiler için oldukça önemli malzeme niteliğindedir.

Uzun yıllar Endülüs saraylarında inşâ kâtibi olarak vazife gören İbn Derrâc'ın mektup, risâle ve ruk'a tarzında kaleme aldığı mensur yazılarının hemen tamamı kaybolduğundan nesri hakkında kesin bir hükme varmak zordur. Divanını neşreden

Mahmûd Ali Mekkî, şairin divanında ve İbn Bessâm'ın *eğ-Zahîre*'sinde yer alan birkaç nesir örneğinin şiirlerine kıyasla çok zayıf olduğunu söyler (*Eİ²* [İng.], III, 744).

İbn Derrâc'ın çoğu uzun kasidelerden oluşan 173 parça şiirini ihtiva eden divanını Mahmûd Ali Mekkî tarafından neşredilmiştir (Dımaşk 1381/1961; Beyrut 1389/1969). Divanın başında Muhammed Mâni'nin önsözünü takiben yer alan mukaddimede nâşir şair ve divanı hakkında ayrıntılı bilgi vermiş, ayrıca divanın sonuna şahıs, kabile ve yer adlarıyla ilgili çeşitli indeksler eklemiştir. Ancak şiirler hareketlenmekle birlikte bir sıra takip edilerek düzenlenmemiştir.

İbn Derrâc'ın hayatı ve şiirleri hakkında şu müstakil çalışmalar yapılmıştır: Muhammed Mahmûd Yûnus, *İbn Derrâc, hayatühü ve edebühü* (yüksek lisans çalışması, 1975, Câmîatü Bağdâd, Külliye-tü'l-âdâb); Eşref Ali Da'dûr, *eş-Şûretü'l-fenniyye fi şi'ri İbn Derrâc el-Şastalî el-Endelüsî* (yüksek lisans çalışması, 1987, Câmîatü'l-Kâhire, bu tez basılmıştır [Kahire 1994]); M. La Chica Garrido, *Almanzor en poemas de Ibn Darrâc* (Valencia 1979); Muhammed Şevâbike, "el-Ğurbe ve'l-İğtirâb: dirâse fi şi'ri İbn Derrâc el-Endelüsî" (*Mû'te li'l-buhûs ve'd-dirâsât*, IV/2 [Mû'te 1989], s. 139-186).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Derrâc, *ed-Divân* (nşr. Mahmûd Ali Mekkî), Beyrut 1389/1969, şiir nr. 3, 100; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr*, II, 103-116; İbn Hazm, *Fezâ'ilü'l-Endelüs ve ehlihâ* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1387/1968, s. 20-36; a.m.f., *Cemhere*, s. 466-467; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, s. 102-106; İbn Bessâm eş-Şentürîni, *eğ-Zahîre*, I, 59-102; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, I, 40; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 147-150; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 135-139; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 60-61; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 365; a.m.f., *el-İber*, III, 142; Saferî, *el-Vâfi*, VIII, 49; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 272-273; Himyerî, *er-Ravzü'l-mî'târ*, s. 479-480; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 218; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 73; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 478; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 211; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 101; Sezgin, *GAS*, II, 699-700; İhsan Abbas, *Târîhu'l-edebî'l-Endelüsî*, Beyrut 1960, s. 191-213; Ahmed Emin, *Žuhrü'l-İslâm*, Kahire 1966, III, 130-135; R. Blachère, *Analecta*, Damas 1975, s. 473-497; Abdülvehhâb eş-Sâbûnî, *Şu'arâ' ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 219-221; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribî'l-Arabî*, Rabat 1403/1983, III, 34-49; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 377-385; M. A. Makkî, "İbn Derrâc al-Kaştalî", *Eİ²* (İng.), III, 742-744; Mihrân Erzende, "İbn Derrâc", *DMBİ*, III, 490-493.

MEHMET SAMİ BENLİ

İBN DEYSÂN

(ابن ديسان)

İbn Deysan (Bar Deysan, Bardesanes)
(ö. 222)

Süryânî ve İnan gnostisizmi üzerinde etkili olmuş düşünür
(bk. DEYSÂNİYYE).

İBN DİHYE el-KELBÎ

(ابن دحية الكلبى)

Ebü'l-Hattâb (Ebü'l-Fazl) Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Ali b. Muhammed b. Ferh el-Kelbî el-Belensî ed-Dâni (ö. 633/1235)

Endülüslü muhaddis, tarihçi ve edip.

1 Zilkade 544'te (2 Mart 1150) Belensiye (Valencia) veya Dâniye'de (Denia) dünyaya geldi. Doğum tarihiyle ilgili olarak 542'den (1147) 548'e (1153) kadar farklı rivayetler de mevcuttur. Büyük dedesi Muhammed el-Cümeyyil'e nisbetle İbnü'l-Cümeyyil diye de bilinir. Kendisinin verdiği bilgiye göre nesebi, baba tarafından Hz. Peygamber'in Herakleios'a elçi olarak gönderdiği şahâbî Dihye b. Halîfe el-Kelbî'ye, anne tarafından ise Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Bundan dolayı kendisini "Zü'n-nesebeyn (Zü'n-nisbeteyn), İbn Dihye ve'l-Hüseyyn, Zü'n-nisbeteyn beyne Dihye ve'l-Hüseyyn" şeklinde tanıtır. Ancak bazı müellifler, Dihye'nin çocuk sahibi olmadığını ileri sürerek onun nesebini bu şahâbiye dayandırmasını doğru bulmamaktadır. Buna karşılık bir kısım tarihçiler, Dihye'nin soyunun devam ettiğini ve Emevî Halifesi III. Yezid'in Irak valiliğine onun ahfadından Abdülazîz b. Hârûn'u tayin ettiğini (Taberî, VII, 270) belirterek bu görüşü reddederler.

İbn Dihye tahsil hayatına Belensiye'de başladı; daha sonraki çalışmalarını özellikle hadis alanında yoğunlaştırdı. Endülüs ve Mağrib'in ilim merkezlerini dolaşarak çok sayıda âlimden faydalandı. Hocaları arasında İbn Beşkûvâl, İbn Hayr ve İbn Medâ gibi meşhur âlimler vardır. Çok kuvvetli bir hâfızaya sahip olmasına rağmen gördüğü ve duyduğu her şeyi yazarak kayıt altına almayı ihmal etmezdi. İki defa Dâniye kadılığını üstlendiyse de hoş görülme bir tutumundan dolayı bu görevden azledildi. Hadis hâfızı olan İbn Dihye 595'te (1199) Tunus'ta *Şahîh-i Müslim*'i şerhederek okuttu. Ardından hac farızasını eda etmek amacıyla Mekke'ye gitti. Daha sonra hadis bilgisini genişlet-

mek ve dönemin meşhur muhaddisleriyle görüşmek üzere Mısır, Şam, Irak ve Horasan'a seyahatlerde bulundu.

Bir süre sonra döndüğü Mısır'da Eyyübî Sultanı el-Melikü'l-Âdil (1200-1218) tarafından, el-Melikü'l-Kâmil unvanıyla tahta geçecek olan oğlu Muhammed'i yetiştirmesi için görevlendirildi. Böylece Eyyübî sarayında çok önemli bir yer edinmiş oldu. el-Melikü'l-Kâmil sultan olduğunda itibarı daha da arttı; nitekim sultan onun için Kahire'de bir dârülhadis (Dârü'l-hadîsî'l-Kâmilîyye) inşa ettirdi ve idaresini ona verdi. Ancak el-Melikü'l-Kâmil hadis naklinde titiz davranmaması, asılsız şeyleri rivayet etmeye başlaması sebebiyle onu dârülhadisteki görevinden daha sonra azletti. İbn Dihye hadis yanında fıkıh, eyyâmü'l-Arab, şiir, nahiv ve lugat sahasında da meşhur bir âlim ve aynı zamanda hattattı. 14 Rebülevvel 633'te (27 Kasım 1235) Kahire'de vefat etti.

İbn Dihye daha çok Doğulu âlimler ve münekkîtlere tarafından hadis uydurmak, tedlîs yapmak, asılsız şeyleri gerçekmiş gibi söylemek, hadis imamlarına dil uzatmakla itham edilmiştir. Bu tenkitlerin çekememezlikten ve onun Zâhirî mezhebine mensup oluşundan kaynaklandığı da söylenmiştir. Nitekim Makkarî gibi Endülüslü âlimler İbn Dihye'nin kendisini tenkit edenlerden daha üstün olduğunu söylerler.

Eserleri. 1. *el-Muṭrib fi eş'âri ehli'l-Mağrib*. Müellifin Sultan el-Melikü'l-Kâmil'in isteği üzerine kaleme aldığı bu antolojide Endülüslü ve Kuzey Afrika şairlerine, bunların seçme şiirlerine, edebî tenkitlere ve lisanla alâkalı şerhlere yer verilmiştir. Kitapta yer alan bilgilerden ve bazı ifadelerden, onun Endülüslü olmakla iftihar ettiği ve Mağribli edipleri küçük gören özellikle Iraklı edipleri tenkit ederek Endülüslü şairlerin onlardan daha üstün olduğunu ispatlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Eser İbrâhim el-Ebyârî, H. Abdülmeccid, Ahmed Bedevî (Kahire 1954) ve Mustafa İvaz el-Kerîm (Hartum 1958) tarafından neşredilmiştir. 2. *en-Nibrâs fi devleti Beni'l-Abbâs (en-Nibrâs fi târihi hulefâi Beni'l-Abbâs)*. 613'te (1216-17) tamamlayıp o sırada Eyyübîler'in veliaht şehzadesi olan el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'e takdim ettiği bu eserin mu-kaddimesinde müellif tarihi bütün ilimlerin aslı olarak tavsif eder; ilim, sanat, edebiyat, din ve siyaset gibi ilimlerin tarihten istifade etmesinin gerekli olduğu-